

düsbed

DİCLE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-6219 Şubat 2021 YIL-13 Sayı 26

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

05/09/2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

25/02/2021

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Çağrı GÜZEL

Gaziantep Üniversitesi
İslahiye İİBF
Uluslararası İlişkiler Bölümü
s-cagriguzel@hotmail.com

ULUSALCILIĞIN ONTOLOJİSİNİ ANLAMAK: SİVİL VE ETNİK MİLLİYETÇİLİKLER BAĞLAMINDA BİR ANALİZ*

Öz

Milliyetçilik 18. yüzyılın sonundan itibaren dünya siyasetini şekillendiren ve bugünkü modern devletin (ulus devlet) düşünsel zeminini oluşturan bir ideolojidir. Milliyetçiliğin dünya üzerinde etkilemediği bir coğrafya veya topluluk bulmak oldukça güçtür. Dolayısıyla dünya genelinde bu kadar etkili olan bir ideolojinin farklı tezahürlerinin olmaması düşünülemez. Bu farklı tezahürler milliyetçilik çalışmalarında sıklıkla kullanılan “sivil milliyetçilikler” ve “etnik milliyetçilikler” başlıkları altında sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Sivil milliyetçilik Aydınlanma değerlerini ve bireysel özgürlüğü temsil ederken, etnik milliyetçilik daha çok ortak soy mitine dayalı bir dışlayıcılığı çağırır. Çalışmamızın amacı Türk siyasi hayatındaki farklı milliyetçilik akımlarından biri olan ve ulus devleti “aşındıran” küreselleşme süreci karşısında laiklik, Kemalizm ve antiemperyalizm üzerinden bir “direniş” sergileyen ulusalcılığı sivil ve etnik milliyetçilikler bağlamında değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Ulusalcılık, Laiklik, Ulus devlet, Küreselleşme

UNDERSTANDING THE ONTOLOGY OF “NEO-NATIONALISM” (ULUSALCILIK): AN ANALYSIS IN THE CONTEXT OF CIVIL AND ETHNIC NATIONALISM

Abstract

Nationalism is an ideology that has shaped world politics since the end of the 18th century and constitutes the intellectual ground of today's modern state (nation state). There is hardly any geography or community in the world that nationalism does not affect. Therefore, it is unthinkable that an ideology that is so influential does not have different manifestations. These different manifestations were tried to be classified under the headings of "civil nationalisms" and "ethnic nationalisms", which are frequently used in nationalism studies. While civil nationalism represents Enlightenment values and individual freedom, ethnic nationalism rather evokes an exclusion based on common ancestry myth. The aim of our study is to evaluate “neo-nationalism” (ulusalcılık), one of the different movements of nationalism in Turkish political life and resisting the globalization process through secularism, Kemalism and anti-imperialism, in the context of civil and ethnic nationalisms.

Keywords: Neo-nationalism, Secularism, Nation-state, Globalization

* Bu çalışma, yazarın “Ulusalcı ve Ülkücü İdeolojilerin Milliyetçilik Anlayışlarının Karşılaştırılması: Aydınlik ve Ortadoğu Gazetesi Örnekleri (2005-2017)” başlıklı doktora tezinden (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018) üretilmiştir.

Giriş

Milliyetçilik Türk siyasetinde; İslamcılıktan sosyalizme, liberalizmden muhafazakârlığa kadar hemen hemen tüm siyasal akımlara nüfuz etmiş hegemonik bir ideolojidir. Bu bağlamda milliyetçiliğin, eklenildiği siyasal akımlara göre yeniden “icat edildiği” ve farklı veçhelere büründüğü söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye’de yekpare ve tek tip bir milliyetçilik yerine “milliyetçiliklerden” bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu milliyetçiliklerden biri de Kemalist ulusçuluktan tevarüs eden; ancak küreselleşme sürecinde ortaya çıkan “tehditlere” karşı yeni bir söylem belirleyerek müstakil bir siyasal akım haline gelen ulusalcılıktır. 1990’lı yıllarda “irtica” ve “etnik bölücülük” söylemi temelinde ortaya çıkan bir tepkisellikle yükselen bu siyasal akım, 2000’lerde Avrupa Birliği’ne (AB) uyum süreci çerçevesinde atılan demokratikleşme adımlarıyla çok daha “teyakuzcu” bir rotaya girmiştir. Ulusalcılık bu çalışmada; literatürde milliyetçilikleri sınıflandırmak için kullanılan sivil ve etnik milliyetçilikler bağlamında değerlendirilmiştir. Söz konusu sınıflandırma milliyetçilik çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Shulman, 2002: 554).

Sivil milliyetçilikler vatandaşlık bağıyla edinilen ve ırkçılıktan azade milliyetçilikler olarak görülürken, etnik milliyetçilikler mitlere dayanan, ayrıştırıcı ve saldırgan milliyetçilikler olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte sivil milliyetçilik gelişmiş Batı toplumlarıyla özdeşleştirilmekte, etnik milliyetçilik ise doğu toplumlarına teşmil edilmektedir. Ancak bu sınıflandırma dünya üzerindeki milliyetçiliklerin karmaşık ve özgün ontolojisini açıklama noktasında son derece basitleştirici ve indirgemeci bir bakış açısı sunmaktadır. Nitekim sivil ve etnik milliyetçilikler arasındaki keskin teorik ayrım, Batı Avrupa ülkelerinde AB’ye karşı yükselen milliyetçi direnişi açıklamada yetersiz kalmakta ve göçmenlere karşı ırkçı tepkileri göz ardı etmektedir (Kern, 2014: 2). Bu bağlamda milliyetçi akımları keskin ve net çizgileri olan bir kategoriye hapsetmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla ulusalcılık ya da herhangi bir milliyetçilik tarzının, çeşitlilik gösteren ve kimi zaman birbirleriyle çelişen unsurlara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Ulusalcılık 2000’li yıllarda bağımsız bir ideolojik akım olarak temayüz etmiştir.¹ Söz konusu akım kimi zaman “irtica” ve “bölücülük” korkusuyla harekete geçen bir teyakuz hali olarak algılanmış; kimi zaman da “yeni dünya düzeninin” antagonisti olarak “tutunulan” Kemalizm’i, yükselen liberal dalgaya karşı yeniden ihya etme çabası olarak görülmüştür. Bünyesinde çok farklı siyasal geleneklerden gelen aydınları, bir kısım asker-bürokrat eliti ve yaşam tarzlarını yitirmekten endişe eden seküler orta sınıf kitleyi barındıran ve geniş bir spektrumu kapsayan bu akım zaman zaman farklı milliyetçi eğilimler göstermiştir. Bu bağlamda vatandaşlığa dayalı ve teritoryal zeminde cisimleşen sivil milliyetçilik ile ortak soy mitine ve kültürel / ırksal homojenliğe dayanan etnik milliyetçiliğin unsurlarını taşıyan eğilimlerin her milliyetçi akım gibi ulusalcılığa da içkin olduğu iddia edilebilir. Özellikle “irtica” ve “bölücülük” üzerinden somutlaşan varoluşsal kaygı ulusalcılarda tepkisel ve kimi zaman etnik imalar içeren bir milliyetçi söylemi ortaya çıkarsa da; Cumhuriyet ideolojisi ile birlikte tebarüz eden ve çoğu zaman ırkçılıktan münezzeh “modern vatandaşlık” kültü her zaman savunulmuştur.

1. Sivil ve Etnik Milliyetçilikler

Milliyetçilik literatürü incelendiğinde iki temel milliyetçilik türünün varlığından söz edilebilir. Bunlardan ilki sivil (teritoryal) milliyetçilikler, diğeri ise etnik-secereci milliyetçiliklerdir. Sivil ve etnik milliyetçilikler arasındaki “dikotomi”nin kökleri Hans Kohn’un “*The Idea of Nationalism*” adlı eserinde bulunabilir. Ancak Kohn bu ayrımı coğrafi bir adlandırmaya giderek Batılı (rasyonel) ve Doğulu (organik ve mistik) milliyetçilikler olarak tasniflemiştir. Kohn’un milliyetçilik bağlamında ortaya koyduğu “doğulu ve batılı” ayrımı Batı Avrupa’da yer alan Britanya,

¹ Ulusalcılık, kendisini her ne kadar 2000’li yıllarda gösteren bir siyasal akım olsa da geçmişinin, Türkiye’nin küreselleşme sürecine dahil olduğu 1980’lere dayandığı ifade edilebilir. Nitekim ulusalcılığın ortaya çıkışı için iki tarihlendirme yapılacak olursa bunların ilkinin “Soğuk Savaş’ın bitimi”, ikincisinin ise “28 Şubat Süreci” olduğunu söylemek mümkündür. Bkz. Doğan Gürpınar (2011), Ulusalcılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Fransa ve İsviçre ile bunların doğusunda yer alan Almanya, İtalya ve Rusya'nın karşılaştırmalı analizine dayanmaktadır (Kohn, 1944: 579).

Kohn'a göre etnik doğulu milliyetçilik anlayışının olumsuz ve dışlayıcı yapısı, Doğu Avrupa'nın Batı'yla karşılaştırıldığında sosyo-ekonomik ve politik olarak geri kalmasından kaynaklanmaktadır. Batılı milliyetçilik anlayışı aydınlanma düşüncesinden ilham almış ve hanedanlığın tahakkümüne karşı ulusun egemenliğini savunmuştur. Bu bağlamda ulus, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde birlikte yaşamayı, aynı hukuk ve yönetime tâbi olmayı arzulayan bireylerin gönüllü birlikteliği olarak görülebilir. Doğu Avrupa'da ise milliyetçilik sivil kurumların yokluğunda, vatandaşların bir arada yaşamak için ortaya koydukları bireysel iradelerinden daha ziyade entelektüellerin etnografik çabalarına ve etnik akrabalık bağlarına dayandırılmıştır. Doğulu etnik milliyetçilik gücünü politik realiteden daha çok geçmişle ilgili üretilen mitlerden almaktadır. Bununla birlikte siyasi sınırların etnografik taleplere uygun şekilde yeniden çizilmesini istediği için doğal olarak çok uluslu imparatorluklarla çatışmaya girmiştir ve özünde şiddeti barındıran "sorunlu" bir milliyetçilik olarak gelişmiştir (Kohn, 1944: 329-331).

Kohn'dan sonra sivil ve etnik milliyetçilik ayrımı birçok yazar tarafından kullanılmıştır. Ancak Kohn'un yaptığı "Doğu-Batı" ayrımının aşırı şematik ve indirgemeci olduğu ifade edilebilir. Nitekim bu tasnif, uluslaşma süreçleri birbirinden tamamen farklı olan ülkeleri aynı başlık altında birleştirmektedir. Örneğin bazı Doğu Avrupa "milletleri" için kuşatıcı bir kültür inşa edilmesi zorunlu olsa da Almanya ve İtalya gibi zaten yüksek bir kültüre sahip olan devletlerde böyle bir "inşaya" daha az ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla doğuyu milliyetçilik bağlamında bir bütün olarak ele almanın hiç değilse yanıltıcı olduğunu söylemek mümkündür (Dieckhoff, 2010: 85).

Sivil milliyetçilik çoğunlukla Batı Avrupa'da görülen vatandaşlığa dayalı milliyetçiliktir. Sivil modelde, sınırları belli tarihi bir vatan, milletin fertleri arasında tesis edilen yasal-siyasal eşitlik ve birlikte paylaşılan ortak bir sivil kültür mevcuttur. Milleti oluşturan bireyler anayasal 'yurttaşlık' ilkesi altında "eşitler" olarak yaşar (Gökalp, 2007: 285). Bu bağlamda toplumda var olan etnik farklılıklara rağmen vatandaşlık temelinde yeni bir siyasi topluluk tesis edilerek birlik ve bütünlük sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Amaç yeni bir "sivil millet" yaratmaktır. Bu tür milliyetçilikler entegrasyoncu / bütünleştirici milliyetçiliklerdir (Smith, 2016: 134). Sivil milliyetçiliğin etnik bağlar ve tarihsel mitlerin ötesinde politik realiteye dayanan bir birliktelik öngördüğü söylenebilir. Sivil milliyetçilik eşit haklara sahip olan vatandaşların bir takım siyasi pratikleri ve değerleri paylaşmak için vatansever bir bağlılıkla bir araya gelmeleridir (Ignatieff, 1993: 6-7).

Etnik milliyetçiliklerde ise millete mensup olmak bireyin kendi iradesiyle kabul ettiği bir aidiyetten ziyade varoluşsal bir durumdur. Bireyin kendi ülkesinde yaşaması veya başka bir yere göç etmesi bir şey değiştirmez; nitekim organik olarak içerisinde doğduğu milletin mensubudur ve ömrünün sonuna kadar bununla "damgalanmıştır". Etnik milliyetçiliğe göre millet ortak soydan gelir ve bir üst aile olarak kabul edilir. Söz konusu milliyetçilik türü, insanlara sadece kendi kanından olanlara güvenmesi gerektiğini salık verir (Ignatieff, 1993: 9). Daha çok Almanya ve Doğu Avrupa'ya atfedilen etnik milliyetçilik yerli entelektüellerin eliyle tesis edilir. Yerli kültür, gelenek ve dil etnik milliyetçilikte hayati bir rol oynar. Dil bilimciler ve halk bilimciler yaptıkları linguistik ve etnografik çalışmalarla millet olma hedefine yönelik "malzemeler" üretirler. Etnik milliyetçiliğin en önemli özelliklerinden biri de irredentist olmasıdır. Nitekim "etno-millet" in mevcut sınırlarının dışında bulunan etnik "akrabaları"ın yaşadıkları toprakları ilhak etmek veya kültürel ve etnik bakımdan benzer etno-millî devletlerin birleşmesi yoluyla genişlemek isterler (Smith, 2016: 134).

Hâkim ve yerleşik bakış açısına göre Batı Avrupalı milliyetçilikler "medenî" olarak görülürken; daha çok Balkanlar, Ortadoğu ve Almanlara atfedilen etnik milliyetçilikler "tehlikeli" olarak kabul edilmektedir. Bunun temel sebebi etnik milliyetçiliğin kültür, dil, tarih ve köken gibi unsurlar üzerine bina edilmesi ve dolayısıyla "ötekini" düşmanlaştırmasıdır.

2. Milliyetçilik Literatüründeki “Sivil ve Etnik” Ayrımının Eleştirisi

Sivil-etnik ayrımı her ne kadar dünya üzerindeki milliyetçilikleri basitleştiren ve anlaşılır kılan bir çerçeve olsa da milliyetçiliğin tezahüründeki muazzam çeşitlilik, söz konusu sınıflandırmayı çoğu zaman işlevsiz kılabilmektedir. Bu bağlamda sayısız ampirik çelişki ve kavramsal belirsizliğin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Milliyetçiliklerin sivil ve etnik şeklinde sınıflandırılması doğal olarak rasyonel/duygusal, gönüllü/kalıtsal, iyi/kötü ya da biz/onlar şeklindeki bir dizi zıtlığı da beraberinde getirecektir (Yack, 1999: 105).

Kavramsal açıdan bakıldığında sivil ve etnik ayrımının güçlü bir tutarlılığa sahip olmadığı ifade edilebilir. Nitekim sivil kimlikler de tıpkı etnik kimlik gibi belli bir geleneğin devamı olan ve öncekilerden miras alınmış bir değerler bütününe kapsayabilir (Yack, 1999: 109). Teorik olarak sivil ve etnik milliyetçilik ayrımına gidilse de bütün milliyetçilikler farklı derecelerde hem sivil hem de etnik unsurları içerir. Bazı dönemlerde sivil milliyetçilik ön plana çıkabilirken, bazı dönemlerde ise etnik milliyetçilik kendisini daha baskın bir biçimde gösterebilir. Örneğin Fransız milliyetçiliği, vatandaşlık temeline dayanan ve siyasal-yasal haklar çerçevesinde oluşmuş bir cumhuriyetçi vatanseverliği temsil etmesine rağmen Fransız dili ve kültürü temelinde bir “uygarlaştırma” misyonunu uygulamaya koymaktan geri durmamıştır. Öte yandan Fransa’da mücadele halinde bulunan cumhuriyetçilerin ve monarşistlerin Fransa’nın Alsace gibi “doğal” ve tarihi toprakları konusunda ihtilafa düşmedikleri de belirtilmelidir. Bununla birlikte söz konusu iki grup; Fransız kültürünün, değerlerinin, tarihinin ve milli ülküsünün devlet eliyle yürütülen kitlesel kamu eğitim sistemi ile vatandaşlara benimsetilmesi gerektiği hususunda da birleşmişlerdir; yani belli bir etnik kültürün dilini, değerlerini ve mitlerini kitlesel eğitim yoluyla halka içkin hale getirmek (biz buna toplum mühendisliği de diyebiliriz) sivil milliyetçiliğin en önemli örneği olarak gösterilen Fransa’da dahi temel politiklardan birisidir. Aynı şekilde, kimse Fransa’nın ve Fransızların teklifi söz konusu etmemiş, ayrılıklar sadece bu benzersizliğin tarihsel muhtevası, yani bu deneyimden çıkarılacak dersler konusunda ortaya çıkmıştır (Smith, 2016: 31). Benzer biçimde Nielsen ve Kymlicka da genellikle etnik milliyetçiliğe dahil edilen Quebec ve Flaman milliyetçiliklerinin esasında kültürel milliyetçilik olduğunu ileri sürer (Kymlicka, 1999: 133; Nielsen, 1999: 126). Bu görüşe katılan bir başka akademisyen ise Rogers Brubaker’dır. Brubaker’a göre etnik ve sivil milliyetçilik muğlak kavramlar olduğundan dolayı analitik zaafıya sahiptir. Esas muğlak olan ise “etnik” kavramıdır. Nitekim etnik kavramı eğer ortak bir soyu ifade etmek için kullanılıyorsa, etnik milliyetçilik çok dar bir kategoriye karşılık gelecektir. Dolayısıyla Flaman, Quebec ve Katalan milliyetçilikleri etnik milliyetçilik kategorisinde değerlendirilemez. Eğer etnik kavramı “kültürel aidiyet” anlamında daha geniş bir şekilde tanımlanırsa neredeyse tüm milliyetçilikler etnik olarak nitelendirilmelidir; çünkü her milliyetçilik belli bir kültüre atıf yapmaktadır (Brubaker, 1999: 60). Bu bağlamda milliyetçiliklerin “etnik-sivil”, ya da “doğulu-batılı” şeklinde sınıflandırılmasının tutarlılıktan uzak olduğu söylenebilir. Nitekim milliyetçilik yazınının en önde gelen isimlerinden biri olan Anthony D. Smith, her milliyetçiliğin etnik ve sivil unsurları değişik ölçülerde ve formlarda bünyesinde barındırdığını belirtmektedir (Smith, 2016).

Etnik milliyetçilik eleştirilirken göz ardı edilen bir başka mesele ise milli devlet modelinin, dünyanın her yerinde olduğu gibi etnik milliyetçiliği temsil ettiği düşünülen Orta ve Doğu Avrupa’ya da Batı’dan ihraç edilmiş olmasıdır; yani “Balkanlaşma” olarak adlandırılan durum esasen “Batılılaşma”dır. Birinci Dünya Savaşı sonucunda tesis edilen yenedünya düzeni milliyetçi bir düzendir ve ulus devlet modeli bir tercih olmaktan ziyade bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluğun yerine getirilmesi yalnızca Balkan milliyetçiliği (etnik milliyetçilik) eliyle değil, Batılı büyük güçlerin aktif rolü ile de gerçekleştirilmiştir. Tarihçi Lodovico, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Orta ve Doğu Avrupa’nın, milli ve etnik mensubiyete göre nüfus sayımı teknikleri konusunda uzman kişilerle dolup taşıdığından söz etmiştir (Lodovico’dan aktaran Bora, 2013: 34).

3. Ulusalçılık

Ulusalçılık her ne kadar 1990'larda temayüz etmeye başlayan bir siyasal akım olsa da, ana hedefi Kemalizm'i kendi zamansal ve toplumsal koşullarına göre yeniden ihya ederek "Cumhuriyet değerlerini" benimsemiş modern bir toplum yaratmaktır. Türkiye'nin "dinci" iktidarlarla giderek geleneksel toplum yapısına geri döndüğü ve "bağnazlaştığını" savlayan ulusalçılık, İslami hassasiyetleri ön plana çıkaran siyasi partilerin iktidara gelişini "karşı devrim" olarak algılamış ve Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin ciddi bir beka sorunu yaşadığını savunmuştur.² Bu bağlamda Kemalist Türkiye'nin "tehlikelerden" korunması için demokrasi bir ön koşul olarak görülmemiştir. Nitekim ordu ulusalçılık tarafından laik rejimin teminatı olarak kabul edilmiş ve demokrasi, seçim, sandık gibi kavramlar ulusalçılar nezdinde giderek itibarsız hale gelmiştir. Ulusalçılık ayrıca giderek seçkin bir politik akım halini almıştır.

Çalışmamızda ulusalçılığın milliyetçilik anlayışının temel unsurları; Kemalizm, laiklik ve küreselleşme karşıtlığı / antiemperyalizm olarak belirlenmiştir. 1990'larda ve 2000'lerde Kemalizm, özellikle seküler kentli orta sınıflarda geleceği inşa eden, inkılapçı ve bağımsızlıkçı yönünden ziyade yaşam tarzının garantisi olarak algılanmıştır. Nitekim muhafazakâr ve sağ partilerin iktidarı, söz konusu sınıflarda ontolojik bir beka endişesine yol açmış, başörtüsü adeta bir "geriye gidiş" ve "kötülük sembolü" olarak kodlanmıştır. Dolayısıyla Kemalizm, ulusalçılığı bir "haletiruhiye" olarak yaşayan ve genelde apolitik olan kentli orta sınıflarda özel alanı biçimlendirmesi gereken bir ideoloji olarak görülmüştür. Nitekim ulusalçılar açısından Kemalizm irticanın antitezi ve modern yaşamın sembolüdür. Söz konusu toplumsal sınıfı yönlendiren "ulusalcı ideolojik önderler" ise ulusalçı kitleden farklı olarak Kemalizm'in geleceği inşa eden, atak ve bağımsızlıkçı yönünü ön plana çıkarmıştır (Gürpınar, 2011: 134-135). Ulusalçılığın milliyetçilik unsurlarından bir diğeri olan laiklik ise söz konusu ideolojinin adeta "mütemmim cüzüdür." 1990'lı yıllarda Refah Partisi'nin yükselişi dolayısıyla güçlenen ve 28 Şubat süreci ile birlikte Türkiye'nin gündemine oturan "irtica tehdidi", ulusalçılığı ortaya çıkaran ve kitlelere mal eden en önemli olgudur. Söz konusu tehdit algısı, 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesiyle artarak devam etmiş ve yaşam tarzına müdahale edileceğinden endişe eden kitleleri mobilize etmiştir. Ulusalçılığın küreselleşme karşıtı ve antiemperyalist yönü ise 2000'li yıllarda güçlenmiştir (Bora, 2013: 78). Nitekim AK Parti, muhafazakâr-reformcu kimliğiyle AB müzakerelerini başlatmış ve bu müzakereler doğrultusunda birçok alanda demokratikleşme adımları atmıştır. Korunaklı ve bilindik ulus devleti aşındıran bu adımlar, küreselleşme sürecine karşı Kemalist değerlere tutunan Atilla İlhan, Doğu Perinçek, Mümtaz Soysal gibi "ideolojik önderlere" kısmi bir kitleleşme imkânı sağlamıştır. Bu bağlamda ABD ve AB'nin Türkiye'yi Kürt meselesi üzerinden böleceği, Ermeni soykırımı iddialarının bir "sopa" olarak kullanılacağı, Kıbrıs'ın elden gideceği ve Türkiye'nin egemenliğini yitireceği savunulmuş; bu kaygılar üzerinden kitlelere içkin hale gelen bir "Sevr sendromu" üretilmiştir.

4. Ulusalçılığın Milliyetçilik Anlayışının Temel Unsurları

4.1. Kemalizm

Kemalizm, hem Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ve kurucu ideolojisi, hem de Türk siyasal fikir dünyasının hegemonik düşünce akımıdır; ancak başlı başına incelenecek bir siyasal ideoloji olmaktan ziyade, diğer evrensel fikirlerden etkilenmiş bir yerel modernleşme hareketi olduğu ifade edilebilir. Kemalizm'in eklektik ve pragmatik yapısı diğer evrensel siyasal ideolojilerle simbiyozla girmesini kolaylaştırmıştır. Onun hegemonyacı yönü ve özgün bir epistemolojiye sahip olmaması yeni şart ve zamanlara uyum göstermesini sağlamıştır. Bu bağlamda tek bir Kemalizm'den bahsetmek olanaksızdır. Nitekim Hasan Bülent Kahraman 1960'ların sol, 1970'lerin sağ, 1980'lerin

² Ulusalçılığı ortaya çıkaran ve onu tepkisel bir faza taşıyan en temel dinamiklerden biri laikliğe yönelik tehdit algılamasıdır. Bu tehdit algılaması, ulusalçı akımın kült eserlerinden biri olan "bir millet uyanıyor" serisinin ilk kitabında açıkça görülebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşın (2005), "Ulusal Cepheyi Kurmanın Sırası Gelmiştir", Bir Millet Uyanıyor: 1, (Editör: Atilla İlhan), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 63-68; Necla Arat (2005), "Kadınlar Uyanıyor mu?", Bir Millet Uyanıyor: 1, (Editör: Atilla İlhan), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 71-88.

bürokratik, 1997'nin laikçi, 2000'lerin ulusalcı Kemalizm'i olmak üzere beş çeşit Kemalizm olduğunu ifade etmiştir (Kahraman, 30.05.2012). Elbette söz konusu "Kemalizm çeşitleri" daha da çoğaltılabilir. Nitekim Türkiye'nin bu kurucu ideolojisi; liberalizm, muhafazakârlık veya sol gibi evrensel fikir akımlarına güçlü bir esin kaynağı olmasa da onlara yerel ölçekte asgari bir meşruiyet dayanağı vermiştir. Kemalizm, Türkiye'de bir iki siyasal yaklaşımın dışında, hemen hemen tüm siyasal yaklaşımların kendilerine göre yorumladıkları bir kalkan işlevi görmüştür (İnsel, 2015: 27).

2000'li yılların "ulusalcı Kemalizm"i, 28 Şubat süreciyle birlikte Türk siyasetindeki en belirleyici unsurlardan biri haline gelen neo-Kemalizm'in devamı niteliğindedir. Kemalizm'in bu "sivil" formu 2002'de muhafazakâr / reformist çizgideki AK Parti'nin iktidara gelmesine bir tepki olarak özellikle seküler orta sınıflar arasında yaygınlaşmış ve kendi söylemini üretmiştir. Söz konusu söylem anti entelektüel ve anti elitist bir çizgiyi izleyerek Kemalizm'i adeta yeniden icat etmiştir.

Popüler ulusalcı yayıncılık³ ile desteklenen komplo teorileri bu dönemin en çok revaç gören zihniyet kalıpları olmuştur. Bu komplo teorilerine göre "ılımlı İslâm'ı temsil eden" iktidar partisi Türkiye'yi bölmeyi ve yok etmeyi hedefleyen batılı emperyalistlerin hizmetindedir; ayrıca AK Parti Türkiye'nin İslâmleştirilmesi için gizli gündemini uygulamaktadır. Seküler milliyetçiler kendilerini Cumhuriyetin sarsılmaz savunucuları olarak görürken, İslâmcıların Cumhuriyete karşı sadakatsiz olduklarını varsayarak onların "emperyalist taarruza" karşı kayıtsız kalacakları vehmiyle politika ve söylem üretmişlerdir. Ayrıca AB sürecinin "ajite edici" gündemiyle mobilize olan ulusalcılar, liberalleri ve solcu entelektüelleri Euroseptik ve anti-entelektüel bir perspektiften değerlendirmişlerdir. Anti-entelektüel ve anti-liberal söylem, yazılı basında ve televizyon kanallarında boy gösteren Hulki Cevizoğlu, Banu Avar, Erol Mütercimler ve Ümit Zileli gibi popüler ulusalcı figürler tarafından kiteselleştirilmiştir. Yılmaz Özdil, Bekir Coşkun ve Emin Çölaşan gibi yazarlar bu söylemin yazılı basındaki temsilcileri olarak ifade edilebilir. Özellikle Yılmaz Özdil, orta sınıf duyarlılıklarını / endişelerini ustaca kullandığı alaycı ve sarkastik üslubuyla ulusalcı yazarlar arasında kendisine önemli bir yer edinmiştir. Kendisini ve okuyucularını uyar, entelektüel, sosyal olarak bilinçli ve sorumlu bir şekilde tasvir eden Özdil, "öteki" olarak gördüklerini eğitimsiz, acımasız, halkın ve ülkenin endişelerine duyarsız kişiler olarak etiketlemiştir. Kemalizm'in 2000'lerde inşa ettiği bu teyakuzcu, komplocu, vulger ve derinliksiz söylemin onun "avamileşmesine" (plebianization)" neden olduğu ifade edilebilir. Askeri - sivil bürokrasinin geleneksel ideolojisi olan ve karşıtları tarafından dahi "elitist" bir ideoloji olarak kabul edilen Kemalizm'in bu vasfını yitirerek başka bir forma bürünmesi, onun zaman ve koşullara göre dönüşüm geçirdiği iddiasını destekler niteliktedir. Ulus devletin aşınmaya başladığı küreselleşme çağında ortaya çıkan ve ana akım Kemalizm'den oldukça farklılaşan bu yeni form, söz konusu ideolojinin krizine hatta "ölümüne" işaret etmektedir (Gürpınar, 2013: 457).

Ulusalçılığın yekpare bir örgüt ve kitleden oluşmayan çok parçalı yapısından daha önce bahsetmiştik. Nitekim 2000'li yılların Kemalizminin, ulusalcılığın "ideolojik önderlerinde" ve "orta sınıf takipçilerinde" farklı anlamlara karşılık geldiği ifade edilebilir.⁴ Bu bağlamda "Kemalizm" ve "Atatürkçülük" ayrımından bahsetmek yerinde olacaktır. Ulusalcılığı bir ideolojiden çok bir haletiruhiye olarak yaşayan orta sınıf takipçiler için Atatürkçülük, "dincileşmenin", "medeniyet kaybının" ve "avamileşmenin" anti tezidir. Söz konusu kitle için Atatürk, "on yılların konsensüsüne nifak sokanların" ve "bölücülerin" olmadığı bir geçmiş ütopyasıdır (Gürpınar, 2011: 134). İdeolojik önderler için ise Kemalizm Atatürkçülükten farklı olarak yaşam tarzını garanti altına alan bir unsurdan daha çok; kurucu, atak ve geleceği inşa edecek olan bir ideolojidir. Orta sınıf takipçilerin

³Turgut Özakman'ın "Şu Çılgın Türkler" ve Soner Yalçın'ın "Efendi" gibi kült kitapları ulusalcı yayıncılığın en rafine örnekleridir. Bunun yanında daha "provokatif" bir üslup kullanan Ergun Poyraz da bu kategoride sınıflandırılabilir. Ulusalcılığın siyasal alanda ihtiva ettiği geniş spektrum yayıncılık alanında da kendini göstermiştir.

⁴Doğan Gürpınar, ulusalcılığın ideolojik önderler ve takipçileri açısından farklı anlamlar taşıdığını ifade eder. İdeolojik önderlik, bir kısmı sosyalist soldan, bir kısmı da milliyetçi kökenlerden gelen ve kendi ideolojik katılıkları ile birlikte uzlaşmaya kapalılıklarını günümüze taşıyan "entelektüeller"dir. Temel siyasi oryantasyonu "zararsızlık", "suya sabuna dokunmamazlık", "kervana katılmak (bandwagon)" olan kitleyi ise "takipçiler" olarak isimlendirmiştir.

Atatürkçülüğü daha çok özel alanla ilişkiliyken, ideolojik önderliğin Kemalizmi siyasal alana ilişkindir. İçi boşaltılmış, şekillendirilmiş, yozlaştırılmış “Atatürkçülük”, “İdeolojik önderler”in perspektifinden kısmen 12 Eylül ile özdeşleştirilir. Atilla İlhan’a göre Kemalist, tıpkı Mustafa Kemal gibi ‘Türkçü’, ‘antiemperyalist’ ve ‘solcudur’. Atatürkçü ise batıcı, komprador, kapitalist ve liberaldir. Kemalizm’i ilkel ve tek yönlü bir irtica düşmanlığına indirgeyenler, Gazi’nin söylemini ve eylemini sürekli tahrif eden, unutturan ve yozlaştıranlar Atatürkçülerdir (İlhan, 15.10.2003). 1990’ların sonu ve 2000’ler boyunca üretilen yeni Kemalist söylemin söz konusu ayrımı müphemleştirdiği ve geri plana ittiği ifade edilebilir. Nitekim bu ayrım bazı durumlarda “saf halde” bulunabilirken birçok durumda da iç içe geçmiş halde görülebilir (Gürpınar, 2011: 135).

4.2. Laiklik

Türkiye’de Özal iktidarıyla birlikte başlayan “irtica korkusu”, 1990’larda Refah Partisi’nin (RP) kazandığı seçim başarılarının ardından daha da güçlenmiş ve toplumun bir kesimi üzerinde ciddi bir endişe meydana getirmiştir. 28 Şubat süreci ise laiklik hassasiyetinin zirveye ulaştığı bir politik atmosfer yaratmış ve “gericilik / şeriat tehdidi” siyasal alanın en önemli “teyakkuz nesnesi” haline gelmiştir. Söz konusu süreçte irtica birinci öncelikli iç tehdit olarak ilan edilmiş ve kurumların “çağdaş yaşamın gerekleri” doğrultusunda yeniden biçimlendirilmesi amacıyla bir dizi önlem uygulamaya konulmuştur. Bu sürecin sonunda RP ve onun ardılı olan Fazilet Partisi kapatılmış, birçok siyasetçi de yasaklı duruma getirilmiştir. 28 Şubat post modern darbesinin meşrulaştırılmasını sağlayan en önemli etken ana akım medyanın, yüksek yargı organlarının, bazı STK’ların ve işçi / işveren örgütlerinin oluşturduğu bloktur. Söz konusu blok, müdahalenin sivil toplum tarafından da meşru görüldüğü ve desteklendiği izlenimini vermeyi amaçlamıştır. Özellikle görsel ve yazılı basın “Aczimendiler” ile özdeşleşen gizli çekim ayinleri, RP’li siyasetçilerin rejim karşıtı konuşmalarını, yeşil bayrak taşıyan sarıklı ve sakallı “mürteci” görüntülerini ajite edici bir biçimde yayınlarak laik orta sınıftaki irtica korkusunun “kronik” hale gelmesine neden olmuştur. Medya yayınlarındaki “türban” ögesi irtica ile özdeşleştirilen bir başka önemli semboldür. Nitekim 28 Şubat sürecinde türbanlı kadın, kimi zaman Fadime Şahin’in kimliğinde “aldatılmış, cahil ve dolayısıyla bu durumdan kurtarılması gereken aciz bir varlık”, kimi zaman Merve Kavakçı’nın kimliğinde “rejimi yıkmaya kararlı sinsi bir düşman” olarak gösterilmiştir (Özipek, 2014: 641). Türbanın bir korku simgesi olarak görülmesi 2000’li yıllarda da devam etmiştir. Kentli laikler, türban ile başörtüsünü subjektif bir biçimde ayırarak ilkinde siyasal ikincisine ise kültürel bir anlam yüklemişlerdir. Bu bakış açısına göre çenenin altından bağlanmış ve saçlarının bir kısmını dışarıda bırakan eşarp siyasal İslâm’ı reddeden “geleneksel” bir örtünme şeklidir. Türban ise siyasal İslâm’ın sembolü olarak etiketlenmiş ve adeta kriminalize edilmiştir. Bu dönemde tesettür ögesi, Cumhuriyet gazetesinin reklamlarına da konu olmuştur. Söz konusu reklamların birinde seçim sandığı içerisinde bir kadına bakan kamera, kadının gözlerini çevreleyen sandık deliğini bir peçe gibi göstermektedir. Bir diğer reklamda ise bluz giymiş bir kadın birden bire siyah çarşaf ile gösterilir. Kadın “elbette kendi kararımı kendim veririm” der; ancak kadını seslendiren bir erkektir (White, 2013: 139).

28 Şubat’ın yarattığı siyasal iklim etkisini uzun süre devam etmiştir. İrticanın şekil / taktik değiştirebileceğine ancak asla değişmeyeceğine dair inanç sürekli diri tutulmuştur. Eski Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök, irticai kesimlerin toplum ve devletle barışık bir görüntü içerisine girdiklerini ancak bunun irticai faaliyetlerin sona erdiği manasına gelmediğini ifade etmiştir. Özkök’e göre bunun anlamı yeni bir yol ve yaklaşımdır (Hürriyet, 21.04.2005). Cumhurbaşkanı’nın yüksek yargı mensuplarına, STK’lardan medyaya kadar uzanan geniş bir cephe irtica tehdidini birinci gündem maddesi haline getirerek 28 Şubat ikliminin devamını sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in, “laik rejim hiçbir dönemde bu kadar tehdit altına olmamıştır” (Hürriyet, 14.04.2007) ifadesi, laiklik kaygısının devletin en tepesinde dahi hissedildiğini göstermektedir. Yüksek yargı mensupları da anayasal düzeni hedef alan irticai faaliyetlerin arttığını ve laiklik karşıtlarının devlete sızdığını savunmuşlardır (Radikal, 11.05.2005). 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde Genel Kurmayın internet sitesinden yayınlanan ve “e-muhtıra” olarak anılan bildiri, yine aynı süreçte Anayasa Mahkemesinin zorlama yorumlarla aldığı 367 kararı, başörtüsüne serbestlik getiren ve mecliste 411 oyla kabul edilen anayasa değişikliğinin Anayasanın laiklik ilkesine aykırı bulunarak

iptal edilmesi, üniversitelerde başörtüsü / türban serbestliğinin başkalarının özgürlüğüne aykırı olduğunun öne sürülmesi ve bu yönde mahkeme kararları çıkarılması, AK Parti'ye yönelik kapatma davası ve bu dava sonucunda söz konusu partinin laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı olduğuna karar verilmesi siyasetin "irtica heyulası" üzerinden şekillendirilmeye devam ettiğinin göstergesi olmuştur. 28 Şubat mantığının normal / formel siyaset düzeyinde yeniden üretildiği bu militarist iklimde, demokrasi dışı yöntemleri benimseyen ve benimsemeye hazır bir muhalefetin söz konusu olduğu ifade edilebilir (Çınar, 2015: 90). Ulusalçılığın böyle bir siyasal iklimde ortaya çıktığı düşünüldüğünde laikliğin bu ideolojinin "mütemmim cüzü" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Laik cumhuriyetin tehdit altında olduğu algısı ulusalçılığı var eden dinamiklerden belki de en önemlisidir. Kendisini rejimin esas sahipleri olarak gören vesayetçi yapıyı, sosyalist soldan gelen birtakım aydınları ve yaşam tarzları ile birlikte ekonomik / sosyal statülerini kaybetme endişesi taşıyan apolitik kentli orta sınıfı bir araya getiren en önemli ontolojik kaygı laikliktir.

Ulusalçılığın müstakil bir akım olarak ortaya çıktığı 2000'ler, Milli Görüş kökeninden gelen AK Parti'nin tek başına iktidar olduğu ve giderek gücünü tahkim ettiği yıllardır. Dolayısıyla bu dönemde aslında bilindik "Kemalist korkularının" AK Parti karşıtlığı üzerinden yeniden güncellendiği söylenebilir. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan'ın milli görüş gömleğini çıkardıklarını ifade etmesi ve özellikle hükümetin AB süreciyle bağlantılı olarak birtakım demokratik dönüşümler gerçekleştirmesi ulusalçılar tarafından inandırıcı bulunmamış ve iktidar partisinin gizli bir gündemi olduğu kanaatiyle hareket edilmiştir. Özellikle ulusalçılığı bir ideolojiden ziyade haletiruhiye olarak yaşayan kentli orta sınıf yaşam tarzı üzerinden mobilize olmuş, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yüz binleri aşan kalabalıklarla Tandoğan, Çağlayan ve Gündoğdu meydanlarında toplanarak hükümeti istifaya çağırmıştır. Eşi başörtülü ve dindar birinin cumhurbaşkanlığına seçilmesi ulusalçılar tarafından bir rejim meselesi olarak algılanmış ve Cumhuriyet mitinglerinde üzerinde "Çankaya'da türban istemiyoruz" veya "Çankaya yolları şeriate kapalı" gibi yazılar yazan pankartlar / dövizler taşınmıştır (Kabakçı, 2011: 102).

Ulusalçılara göre laiklik karşıtları, Cumhuriyet'in din olgusuna karşı iyi niyetli ve saygılı tutumunu suiistimal etmektedir. Bu bağlamda İmam Hatip okullarının sayısının artırıldığı ve bu okullardan mezun olan kişilerin devlete bilinçli ve maksatlı bir şekilde yerleştirildiği iddia edilmiştir. Ulusalçı algıya göre aydın din adamı yetiştirmek amacıyla açılan din okullarının sayısı çığ gibi büyümüş ve bu okullardan mezun olanlar, asıl işlerini yapacak yerde devletin her kademesinde görevlendirilmişlerdir. Bununla birlikte devlet dairelerinde ve üniversitelerde namaz vakti görev ve dersler topluca bırakılabilmiş; kız öğrenciler için ayrı otobüsler, kadınlar için ayrı hastaneler düşünülmüş; dinsel amaçlı özel yerleşim yerleri kurulmuş ve Medine Vesikası model gösterilerek, çok hukukluluk ya da hukuk seçme özgürlüğü (yani isteyenin şeriat hukukuna tabi olması) talep edilmiştir (Arat, 2005: 79). Ulusalçı yaklaşıma göre laikliğe aykırı bu faaliyetleri gerçekleştiren AK Parti, gücünü mağduriyet söyleminden elde etmektedir. İktidar partisi, irticai faaliyetlere karşı harekete geçen kesimleri antidemokratik, baskıcı ve tek tipçi göstererek meşruiyet sağlamaktadır. "Dincilere" göre Türkiye'deki çelişki "laikçi beyaz Türk" seçkinlerle mağdur halk kesimi arasındadır. Ulusalçılara göre bu söylem temelde AK Parti'nin devlete yerleşmek için desteğini almak istediği AB ve liberallere karşı kendi "dinci" özelliğini gizlemek maksadıyla üretilmiştir (Solak, 2017: 109).

4.3. Küreselleşme Karşıtlığı ve Antiemperyalizm

Küreselleşme karşıtlığı ve antiemperyalizm, ulusalçılığın sol tandanslı ideologlarının başını çektiği ancak yeni sağ politikalara karşı statülerini kaybetme endişesi yaşayan orta sınıflarda da karşılık bulan bir siyasal söylemdir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası sosyalizmin alternatif bir ekonomik-politik model olma hüviyetini yitirmesi, sol çevrelerde antiemperyalizme karşı ulus devlet savunusunu gündeme getirmiştir. Tek kutuplu dünyayla birlikte kendi ütopyasını yitiren sol, küreselleşme sürecinde kendi varoluş nedenini pozitif olarak değil negatif olarak yeniden anlamlandırmıştır. Artık sol neyi savunduğundan ziyade neye karşı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte küreselleşme sürecinin ve tek kutuplu dünya düzeninin farklı kesimleri ulus devlet

savunusunda birleştirdiği ve “merkezci Kemalizm”in ya da “cumhuriyet muhafazakârlığı”nın bu birlikteliğin merkezini teşkil ettiği ifade edilebilir. Bu bağlamda temsiliyet kapasitesi son derece sınırlı olan ulusalcı sol figürler kendilerine belli bir temsiliyet ve meşruiyet zemini sağlamışlardır (Gürpınar, 2011: 45).

Ulusalcı yaklaşıma göre küreselleşme; Balkanlar, Orta Doğu, Kafkaslar ve Avrasya’da ulus devlet ile birlikte ulusal kurumların planlı / sistematik bir şekilde parçalandığı bir süreçtir. Söz konusu süreçte ulusal pazar yok edilmeye çalışılmakta, kamu yönetiminin etkisi azaltılmakta ve bu durum en fazla temeli kamuculuğa dayanan Türkiye Cumhuriyeti’nin temel kurumlarını etkilemektedir. İlkeleri ve kurumları tasfiye edilmeye çalışılan ulus devletinin yerine; sistemle entegre olmuş, ulusallığından arındırılmış bir “global devlet” istenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bu dönüşüm sürecine çoktan dahil edilmiştir. Bu bağlamda kamu yönetiminin tasfiye edilmesi ve özelleştirme aracılığıyla kamu ekonomisinin ortadan kaldırılması planları uygulamaya geçirilmiş; özelleştirme adeta ulusal devletin tasfiyesi yöntemi olarak işlerlik kazanmıştır (İlhan, 1997: 317). Küreselleşme sürecinin emperyal vizyonuna boyun eğmek aynı zamanda dış politikanın da bağımsız bir şekilde yürütülememesine ve buna bağlı olarak fırsatların değerlendirilememesine neden olmaktadır. Nitekim Atilla İlhan, Türkiye’nin ABD ile olan yakınlığından dolayı komşularıyla ekonomik ve askeri ilişkiler geliştiremediğini, AB teşebbüsünün vakit kaybından ibaret olduğunu ve AB üzerinden kurulmuş gündemin yavaş yavaş Avrasya gündemine dönüşmesi gerektiğini ifade etmiştir (İlhan, 02.02.2004).

Ulusalcılık ontolojik olarak evrenselciliği reddeden bir ideolojidir. Nitekim Birgül Ayman Güler, ulusalcılığın küreselciliğe karşı bir direniş çizgisi olarak doğduğunu ifade etmiştir (Güler, 2015: 31). Dolayısıyla ulusalcı ideolojiye göre bağımsızlığın ve egemenliğin yegâne sembolü ulus devlet olarak kodlanır. Bu bağlamda adem-i merkezîyetçilik düşüncesi adeta bir “teslimiyet” ve “ihanet” unsuru olarak görülür. Federalizm bir yönetim şekli değil, bağımsızlığın ve egemenliğin anti tezi olarak konumlandırılır. Ulusalcılığa göre ülkenin belli bölgelerinde o bölgeleri yönetmekten sorumlu alternatif meclisler, alternatif hükümetler ve alternatif yargı sistemleri tesis edilirse toplumsal / siyasal irade parçalanır. Nitekim her bölgenin kendi kurallarına tabi olduğu bir siyasal yapıda ulustan ve dolayısıyla ulus devletten bahsetmek yersizdir. “Batı emperyalizmi” daha çok “etnik bölücüler” kışkırtarak merkezîyetçi yapıyı ya da bir başka deyişle “ulusun birliğini ve bütünlüğünü” yıkmaya çalışmaktadır. Küreselcilik, uluslara karşı mikro milliyetçilikleri yücelterek etnik toplulukları “kışkırtmaktadır”. Güler’e göre federalizm taraftarları Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nın arkasına sığınmaktadır; nitekim bu şartların bazı maddeleri temelde yerel yönetime değil, yerel topluluğa özerklik vermektedir. Güler, kan bağlarının ötesinde, “hamuru emperyalizme karşı bağımsızlık tutkusuyla karılmış” ulusal devleti savunmanın ve küreselciliğe karşı direnişi mümkün kılan üniter devleti güçlendirmenin emperyalizme karşı mücadelede sırtımızı dayayacağımız iki temel güç merkezi olduğunu ifade etmiştir (Güler, 2015: 53).

Ulusalcılığın “ideolojik önderleri”, küreselleşme çağında “ulusal” çizgide olmayan ve liberal politikaları destekleyen “eski solcuları” da eleştirmişlerdir. Örneğin Anıl Çeçen, Türkiye’de küreselleşme modasının geçerlilik kazandığını ve yeni bir mandacılığın sağ kesimlerden sonra solda da etkinlik kazandığını ifade etmiştir. Solun önde gelen çevrelerinde neoliberal politikalarla uyumlu bir “uydu sol” anlayışının ön plana çıktığını belirten Çeçen; Türk solunun ulusal inkâr noktasına geldiğini, geçmişte Türkiye Cumhuriyeti ve Türk ulusu için yapılanların küçümsendiğini savunmuştur. Ona göre Türk solu, kendisini yaratan Kemalizm’den uzaklaşmış ve Kemalizm düşmanlığına itilmiştir. Atatürk’ün partisini ele geçirerek reddi miras yapanlar, sonunda sağcılar gibi serbest piyasa ekonomisini savunur bir duruma gelmişler, yeni liberalizm hayranlığıyla sol içerikli düşüncelerden vazgeçmişler, işçi ve sendika sorunlarıyla birlikte esnaf ve halk kitlelerinin sorunlarını da görmezden gelmişlerdir (Çeçen, 2013: 232). Ulusal çizgide olmayan solcuları eleştiren bir başka yazar da Atilla İlhan’dır. İlhan’a göre Türk sosyalist partilerinin çoğu Kemalizm’in Türk tarihinde oynadığı rolü kavrayamamışlardır. İlhan, 1990’ların sonunda popüler piyasa kültürüne uygun bir “medyatik gösteri” ile kamuoyuna sunulan Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) ile birlikte bu partiye yakın olan “liberal sol” eğilimli çevreleri, hem sosyalizmi Kemalizm’den uzak tutma gayreti

içerisinde oldukları, hem de Amerikan tarzı bir sahte sosyalizm inşa etme çabasına girdikleri gerekçesiyle eleştirmiştir. İlhan, ÖDP'nin işçi sınıfı yerine eşcinseller, çevreciler ve feministler gibi "marjinal" gruplarla ittifak geliştirmeyi önerdiğini ifade etmiştir. Ona göre bu proje yürümez çünkü Türkiye'de sosyalist hareket, bir sosyalist- Kemalist ittifak şeklinde, bir halk cephesi şeklinde olacaktır (Reyhan, 2012: 302).

5. Ulusalçılığın Sivil ve Etnik Milliyetçilik Bağlamında Değerlendirilmesi

Kökleri çok daha eskilere dayanmasına rağmen 2000'lerde müstakil bir ideoloji olarak ortaya çıkan ve "irtica" ile birlikte "bölücülüğe" karşı gelişen tepkisellik ekseninde oluşan ulusalçılık en azından söylemsel temelde yayılmacı olmaktan çok var olan sınırları muhafaza etmek amacını gütmekte ve "antiemperyalist söylemi" temel almaktadır. Bu bağlamda ulusalçılığın ilk bakışta mevcut siyasi sınırların ötesindeki soydaşlarla birleşmeyi kutsal bir mefkure olarak benimseyen yani yayılmacılığı savunan etnik milliyetçilikten ayrıştığı düşünülebilir. Ancak ayrıntılı bir değerlendirme yapıldığında her milliyetçilik akımı gibi ulusalçılığın da bünyesinde farklı ve bazen birbiriyle çelişik özellikler barındırdığını söylemek mümkündür. Ulusalçılık her ne kadar 1990'lı yıllarda temeli atılan ve 2000'li yıllarda tam anlamıyla ideolojik yörüngesini bulan bir akım olsa da, Kemalizm ile olan güçlü bağları inkâr edilemez. Bu bağlamda öncelikle Kemalizm'in milliyetçilik anlayışının ele alınması yerinde olacaktır.

Kemalizm, Batı emperyalizminin taarruzundan kurtulmak için mücadele etmiş ve bu mücadeleyi kazanarak uygar dünyada yerini almaya çalışan bir halkın ancak millet haline gelerek çağdaş bir toplum olabileceğini öngörür. Millet olabilmenin temel şartı ise toplumdaki ayrıştırıcı unsurların tasfiye edilmesi ve halkın bütünleşerek ortak bilinç kodlarıyla hareket etmesidir. Nitekim 1924 Anayasasında "*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk ıtlak olunur*" şeklinde yapılan vatandaşlık tanımı teritoryal / sivil milliyetçilik tanımına uygundur. CHP'nin 1931 yılında hazırladığı parti programında ise "*millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir*" denilmiştir. (CHP, 1931: 30) Bununla birlikte Mustafa Kemal Atatürk "*Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir*" (İnan, 1969: 18) diyerek ırksal ve etnik bir vurgudan kaçınmış ve vatandaşlık temelinde bir milliyetçilik tanımı yapmıştır. Atatürk yine ırk ve etnik kökenden münezze bir millet tanımını şöyle yapmaktadır:

Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatta samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir. (İnan, 1988: 24-25)

"Türk" kimliği, Anadolu halkını birleştiren ortak bir üst kimlik çerçevesinde düşünülmüştür. Gayrimüslimler ise zamanla Türk milletinin bir parçası olarak görülmekten ziyade yalnızca Türk vatandaşı olarak addedilmişlerdir. Ancak Gayrimüslimlerin yalnızca Türk vatandaşı olarak görülmesi bile kimi zaman mümkün olmamıştır. Nitekim Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesinde birçok Rum ülkeden gönderilmiştir. Bu uygulama insan haklarına ve evrensel hukuk normlarına aykırı olsa da Lozan'da azınlık tanımının din ölçütüyle yapıldığı; yani Türkiye'de sadece Müslüman olmayan toplulukların azınlık tanımı kapsamına girdiği göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu mübadelenin ırkçılık saiki ile değil pragmatist nedenlerle gerçekleştirildiği söylenebilir. En azından 1920'lerde, Türkiye'de "ulus" pratikte ırk ile değil, din ölçütüyle tanımlanmıştır (Oran, 1999: 175). Sünni Müslüman olan eski Osmanlı tebaaları ise Türk milletinin bünyesine dâhil edilmişlerdir. Bu durumun, Kemalizm'in en temel unsurlarından biri olan laiklik ilkesi ile tenakuz halinde olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte Kemalizm'in laik, modernleşmeci ve batılı formu dolayısıyla Osmanlı geçmişini reddederek daha çok Türklerin Orta Asya geçmişine vurgu yaptığı görülmektedir. Osmanlı geçmişi bir tür *ancien régime* olarak görülmüş, yeni bir toplum ve devlet yaratmak adına göz ardı edilmiştir.

Kemalist milliyetçiliğin en önemli özelliklerinden biri de Türkiye'nin toprak bütünlüğünü temel alması ve diğer Türkçü yaklaşımlardan farklı olarak *irredentist* bir söylem geliştirmemesidir. Atatürk, henüz 1921 yılında Eskişehir'de yaptığı bir konuşmada, İslâmcı birliğin ya da Turancılığın Türkiye için bir doktrin yahut mantıklı bir siyaset olmadığını; bundan böyle yeni Türkiye'nin yönetim siyasetinin, ulusal sınırlar içinde kendi egemenliğine dayanarak bağımsız yaşamak olduğunu söylemiştir (Landau, 1981: 72). Söz konusu yaklaşım Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiş ve iç ulusal çıkarlar temelinde bir siyaset yürütülmüştür. Atatürk, 1927 yılında meşhur altı günlük söylevinde bu konuya bir kez daha değinmek ihtiyacı duymuştur:

“Değişik ulusları ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu değişik ulus topluluklarını eşit haklar ve koşullar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasal görüştür; ama aldattıcıdır. Dahası, hiçbir sınır tanımayarak, dünyadaki bütün Türkleri bir devlet olarak birleştirmek, ulaşılamayacak bir amaçtır. Bu yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylar ile ortaya koyduğu bir gerçektir.” (Mustafa Kemal Atatürk, 1978: 323).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde resmi kanallardan yapılan vatandaşlık tanımlamaları ve irredentizme karşı gösterilen tutum Kemalizm'i teritoryal / sivil milliyetçiliğe yaklaşırsa da bu durum resmi ideolojinin yeni bir millet oluştururken etnik öğelerden faydalanmadığı anlamına gelmez. Bu bağlamda Türklerin aslen Batı medeniyetinin bir parçası olduğunu kanıtlamak için ortaya atılan Türk Tarih Tezi oldukça çarpıcı bir örnektir. 1930'ların başlarında geliştirilen ve lise tarih kitaplarının da ana omurgasını oluşturan bu tez; Hitit, Sümer ve Elam gibi uygarlıkların Orta Asya'dan batıya yapılan göçlerle kurulduğunu dolayısıyla söz konusu uygarlıkların Türk uygarlıkları olduğunu savunmakta ve bu yaklaşımın doğal sonucu olarak da neolitik devrimin Batı'ya Türk asıllı topluluklar tarafından aktarıldığını iddia etmektedir. Türk Tarih Tezi aynı zamanda özellikle Hititlerin Türk olduğu savı üzerinden, Anadolu'nun 1071'den çok daha önce Türkleştiğini öne sürerek “kadim yurt” imgesini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu etnosentrik tarih okumasının, bilimsel veçhesinden daha çok “Türk ulus kimliği”nin inşa sürecinde yerine getirdiği işlev bakımından önemli olduğu söylenebilir. Öyle ki Cumhuriyet tarihinin en önemli tarihçilerinden biri olan ve milliyetçi kimliğiyle öne çıkan Fuat Köprülü bile Türk Tarih Tezi'ni, “Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkındaki haksız menfi telâkkileri karşısında, Türk nasyonalizminin milli tarih telâkkisinin romantik devrine ait ‘müfrit ve mübalağalı’ bir tepki” olarak değerlendirmiştir (Ersanlı, 2017: 807).

Türk ulus kimliğini pekiştirmek adına ortaya atılan bir başka iddia ise Türk ve Batı dilleri arasında ortak kökenden gelen bir akrabalık olduğunu savunan Güneş Dil Teorisi'dir. Bu teori, 1930'lu yılların ikinci yarısında ortaya atılmıştır ve Türkçe'nin dünya dillerinin kaynağı olduğunu iddia etmiştir (Şendeniz, 2014: 307). Gerek Türk Tarih Tezinden, gerekse Güneş Dil Teorisinden bilimsel dayanaklardan yoksun olduğu için tedricen vazgeçilmiştir. Ancak tarih ve dil üzerinden yapılan mitleştirilen yeni bir ulus yaratmak bağlamında işlevsel olarak kullanıldığı ifade edilebilir. Kemalist Türk ulusçularının, Osmanlı geçmişinden kopmak ve laiklik politikasının bir gereği olarak gördükleri İslâm tarihini dışlayan ulusçu bir Türk kimliğini benimsetmek amacıyla, genç nesillere doğrudan antik bir etnik tarih bilinci zerk etmek isterken esasında araçsal bir şekilde “Türklerin Hint-Avrupa halkları arasında seçkin bir yere sahip olduğunu” göstermek ve ulusal gururu okşamak kaidesiyle hareket ettikleri anlaşılmaktadır (Özdoğan, 2017: 399).

Smith, Kemalizm'in kimi zaman sivil kimi zaman da etnik milliyetçilik anlayışına uyan bu eklektik yapısını tespit etmiştir. Yazara göre Anadolu ile sınırlı ve irredentizm gütmeyen ulus ideali; Kemal Atatürk'ün laik, batılılaşmacı milliyetçiliğinin temelini oluşturur. Esasında Atatürk'ün yaptığı, Osmanlılık ile İslâm'ı reddedip, kentlerde bir dizi modernleştirici sosyal / kültürel reformu kabul ettirerek imparatorluğu Anadolu Türklerinin oluşturduğu etnik millet temelinde bir teritoryal siyasi topluluk olarak yeniden tanımlamak suretiyle, Türkiye'nin, takipçisi olduğu Osmanlı imparatorluğu ve halifeden kopması işine nezaret etmektir (Smith, 2016: 164). Ancak millete dair bu teritoryal ve sivil fikirlerin hayata geçmesi, milli bir kültürel kimlik temelinde dayanışmayı gerektirir. Kemalistler ise Türklerin Orta Asya'ya uzanan “bozulmamış” kökenlerine vurgu yapan

ve ari dillerinin (Güneş Dil Teorisi) eskiliğine dayandırılan bir teoriden yararlanarak zoraki etnik mitler, anılar, değer ve semboller tedarik etmeye çalışmışlardır (Smith, 2016: 164).

Tanıl Bora da “Atatürk milliyetçiliğinin” vatandaşlık ve toprak esasına dayanan Fransız tarzı bir milliyetçilik anlayışı ile etnik temelli (Alman tarzı) milliyetçilik arasında bir gerilim yaşadığını belirtir. Yazara göre Ziya Gökalp’in kültürel kimliğe dayalı sentezi, Osmanlı vatanseverliğinden tevarüs eden vatandaşlık temelli teritoryal milliyetçilik anlayışı ile milletin ezeli-ebedi varoluşsallığının ve biricikliğinin altını çizen milliyetçilik anlayışlarının çok hassas bir dengesine dayanmıştır (Bora, 2013: 74). Resmi söylem vatandaşlık temelinde bir milliyetçiliğin kabul edildiğini vurgulasa da uluslararası ilişkilerde yaşanan ihtilaflarda yahut spor müsabakalarında etnik milliyetçi ve saldırgan dil rahatlıkla gün yüzüne çıkabilmektedir. Bora, resmi ideolojinin sahiplerinin bu ikili milliyetçi anlayışın bilerek olmasa da “gayri ihtiyari” bir biçimde “gizil kalmasını” ama mutlaka kalmasını istediklerini; çünkü bu ikiliğin politik ve ideolojik manevra alanını genişletmeye yaradığını ifade etmiştir (Bora, 2013: 74).

Ulusalçılığın milliyetçilik anlayışı ise 1990’lardan başlayan bir takım politik, iktisadi ve sosyo-kültürel gelişmeye karşı ortaya çıkan teyakkuz ve endişeden beslenmiştir. Bu gelişmeler; Turgut Özal’ın iktidarıyla birlikte ekonomide ve kültürel alanda yaşanan değişim ve dönüşümün laik orta sınıfları endişeye sevk etmesi, artan PKK terörü ve Birinci Körfez Savaşı ile birlikte Kuzey Irak’ta defacto bir Kürt devletinin temellerinin atılması, Özal’ın iktidarıyla başlayan ve devam eden süreçte sürekli ajite edilen irtica korkusunun 28 Şubat sürecinde tepe noktaya ulaşarak AK Parti iktidarı ile birlikte daha “patolojik” bir hale gelmesi, 2001 yılında gerçekleşen büyük ekonomik krizin kentli orta sınıfı sarsması v.b. süreçlerdir. Söz konusu teyakkuz hali laiklik ve yaşam tarzı temelinde gelişen orta sınıf milliyetçiliğini kimi zaman etnik milliyetçiliğe dönüştürmüştür. Bunun en bariz örneklerinden biri CHP 22. ve 23. dönem milletvekili Canan Aritman’ın Abdullah Gül’ün Ermeni olduğunu ima etmesidir. (Yeni Şafak, 21.12.2008) Bu yaklaşımın temelinde “Kripto-Ermeni”lerin “Sabetaycılar” ile birlikte sinsi bir düşman olarak görülmeleri ve ulus devleti zaafa uğratmak için çalıştıklarına dair güçlü bir inancın olduğu söylenebilir. Milliyetçi ajitasyonun son derece yüksek olduğu 1990’larda İslâmi kesim ile birlikte Kürtler de rejime ve ülkenin bütünlüğüne karşı tehdit olarak algılanmış ve bu bağlamda reaksiyoner bir tutum sergilenmiştir. Söz konusu tutumun en açık ve ırkçı örneği, ulusalçılık spektrumunun belki de en radikal ucunda bulunan “Türk Solu” dergisinde yer alan ve Kürtlerden alış veriş yapılmamasını, Kürtçe müzik çalan mekânlara gidilmemesini, Kürtçe konuşulan minibüse binilmemesini; hatta lahmacun / kebab yenmemesini öğütleyen ifadelerdir⁵ (Çulhaoğlu, 29.08.2005). Aynı şekilde gayri Müslimlere karşı “yerlerini bildikleri sürece hoşgörü” söylemi terk edilmeye başlamış ve bu süreçte bildik “Osmanlı hoşgörüsü retoriği” ile birlikte “Osmanlı’da barış içinde yaşayan milletler” söylemi ulusalçılık tarafından ikincilleştirilmiş hatta büyük ölçüde bırakılmıştır (Gürpınar, 2011: 13).

2000’lerde yükselişe geçen küreselleşme dalgasının ve Türkiye’de gerçekleşen AB reformlarının ulusalçılığı çok daha tepkisel bir faza taşıdığını söylemek mümkündür. Antiempyalist ve bağımsızlıkçı söylemi tahkim eden küreselleşme süreci, ulus devlet ile birlikte müesses nizamı aşındırdığı ölçüde ulusalçı söylemi radikalleştirmiştir. Bu bağımsızlıkçı milli söylem, siyasal İslam’ın temsilcisi olarak gördüğü Araplara ve İran’a karşı ırkçı-aşağılayıcı ve oryantalist bir bakış açısı sergiler (Bora, 2013: 78). Ulusalçılık, toplumda belli bir zümrenin yaşadığı ontolojik kaygıya bağlı olarak komplo teorilerine alan açmıştır. Tüm sosyal ve politik meseleleri milli güçler ile emperyalizm arasındaki çelişkiye indirgeyen ulusalçılık, “yabancı olana” ya da

⁵ Türk Solu dergisinin başyazarı Gökçe Fırat Çulhaoğlu, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ-PDY) soruşturması kapsamında gözaltına alınmış, daha sonra FETÖ üyeliğinden hüküm giymiştir. Ancak söz konusu karar Yargıtay tarafından bozulmuş ve Fırat tahliye edilmiştir. (Bkz. Sabah, “FETÖ’nün Sol Ayağına Tahliye!”, 23.06.2020) Bu bağlamda Çulhaoğlu’nun FETÖ üyesi olup olmamasından bağımsız olarak, dile getirdiği görüşlerin ulusalçı olarak bilinen mahfillerde güçlü bir itirazla karşılanmadığı iddia edilebilir. Elbette kendisini ulusalçı olarak tarif eden tüm kesimlerin bu görüşlere katıldığı söylenemez; ancak dönemin küreselleşmeci ve etnik kimliklere “alan açmaya” eğilimli siyasal atmosferi içerisinde “bilindik ulus devleti” kaybetme kaygısı radikal söylemlerin zaman zaman güçlenmesine neden olmuştur.

“ötekine” daima bir kuşkuyla bakar. Ulusalçılık, Kemalist ulusçuluktan farklı olarak Türklüğün etnik imalarını ön plana çıkarmıştır (Bora, 2013 79).

Öte yandan ulusalçılığın Türkiye sınırları dışında yaşayan “soydaşlara” yönelik herhangi bir sahiplenmeye gitmediği, onların hamiliğine soyunmadığı; hatta İran’da ya da Çin’de yaşayan “Türk kökenli” unsurların milliyetçiliklerini ABD emperyalizmi ile ilişkilendirdiği ifade edilebilir. Önde gelen ulusalçı figürlerden Doğu Perinçek, Çin’in Uygurlar üzerinde uyguladığı baskıyı protesto edenleri eleştirmiş ve Uygurlara karşı hiçbir ayrımcılığın söz konusu olmadığını, tüm bu iddiaların “CIA yalanı” olduğunu ifade etmiştir. Vatan Partisi lideri ayrıca; Devlet Bahçeli’nin, bazı Irak vilayetlerini sayarak buraların Türkiye’ye ait olduğunu ima eden konuşmasına da sert tepki göstermiştir. Perinçek’e göre Bahçeli bu sözleriyle Irak, Suriye, İran ve Rusya’yı hedef alan bir kampanya başlatmıştır. Perinçek, “ABD’nin İran’ı karıştırma tezgahı”nda sözde Bozkurt işaretleri sahnelendiğini; ancak İran Türklerinin bu kışkırtmalara katılmadığını savunmuştur. (Perinçek, 09.02.2018) Ulusalçılığın popüler yüzlerinden biri olan Banu Avar da İran’ı “emperyalizm karşıtı ülkeler kontenjanına” dahil etmiş ve buradaki Azeri örgütlenmelere şüpheyle yaklaşmıştır. Çin’de yaşayan Uygurlara değinen bir başka ulusalçı figür ise sinema eleştirmeni Tunca Arslan’dır. Arslan, Uygurların durumunun Türk basınında yansıtıldığı gibi olmadığını ve buradaki karışıklığın yurtdışındaki güçler tarafından planlanıp kışkırtıldığını belirtmiştir (Arslan, 09.07.2009). Sonuç olarak kimi ulusalçı figürlerin, etnik milliyetçiliğin en belirgin özelliklerinden biri olan irredentizm ile arasına mesafe koyduğu ve kurucu Kemalist yaklaşıma koşturarak Misak-ı Milli’den müphem bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Yayılmacılığı reddeden ve siyasal sınırlar içinde bir ulusçuluk güden bu perspektifi sivil milliyetçilikle özdeşleştirmek mümkündür.

Ulusalçılık birçok dinamiği ve vechesi olan eklektik bir siyasal akımdır. Bu bağlamda ulusalçılığı “irtica” ve “bölünme” korkusuyla bir “haletiruhiye” olarak yaşayan ve çok daha tepkisel bir milliyetçiliğe yönelen kitle ile küreselleşme sürecine karşı çıkararak ulus devlete tutunan “ideolojik önderleri” ayırmak gerekir. Nitekim ideolojik önderler, Kemalizm’e yalnızca yaşam tarzının koruyucusu ve modern değerlerin taşıyıcısı olan bir ideoloji olarak bakmak yerine; onun bağımsızlıkçı, atak ve geleceği inşa eden yönüne vurgu yaparlar. Bu siyasal perspektifte etnik kimliklere alan açan bir siyasa söz konusu değildir; ancak çoğu zaman bu kimlikler birbirinden ayırt edilmeksizin anayasal çerçevede belirlenmiş bir vatandaşlık tanımına dahil edilmektedir.

Ulusalçılara göre emperyalizm toplum içinde yapay düşmanlıklar yaratmayı hedeflemektedir. Sağ-sol, laik-antilaik ve Türk-Kürt ayrıştırmaları yapay düşmanlıklar yaratmaya matuftur ve tüm bunlar emperyalizmin oyunlarıdır (Manisalı, 2005: 202). Ulusalçı perspektiften bakıldığında etnik ayrılıkları gündeme getirmek ulus devleti aşındırmaya yönelik söylemlerdir; emperyalizm, mikro milliyetçilikleri harekete geçirerek ulus devletleri bölmeye ve onları bağımlı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, ABD’nin eski Ankara Büyükelçisi Robert Strawsz Hupe’un “Amerika’nın misyonu milli devletleri gömmek, halklarını daha küçük birimlere bölerek yaşatmaktır” sözlerine atıfla ulus devletin tehlikede olduğunu vurgulamıştır (Savaş, 2014: 176). Ulusalçılar bu çerçevede ABD’ye atfedilen ve ismi adeta emperyalizmle özdeş hale gelen Büyük Ortadoğu Projesi’ne (BOP) sıklıkla atıf yaparlar. Nitekim Alparslan Işıklı, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice’ın BOP kapsamında “Türkiye’nin dahil olduğu bölgedeki 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyası değişecek” sözlerinin altını çizerek, Kürtlerin Yahudilerle aynı ırktan olduklarına dair bir takım ırkçı faşist açıklamalarla zihinlerin bulandırılmaya çalışıldığını savunmuştur (Işıklı, 2005:160-162).

Ulusalçılığa göre devlet ile birey arasındaki modern ilişkinin en işlevsel zemini olan yurttaşlığın yerine ulus devlet öncesinin ilkel feodal ilişki biçimleri ikame edilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada Batı, üniter yapıyı tehdit eden etnik ve dini farklılıkları “kaşımaktadır.” Etnik ve din temelli bu “manipülasyonlar” sonrasında ortaya çıkan isyan ya da tedhiş hareketleri de bölgelerin sosyal, ekonomik ve kültürel olarak geri kalmasına yol açmaktadır. Doğu ve Güneydoğu’nun geri kalmışlığı, bu bölgelerde “emperyalizmin desteği ve kışkırtmaları” yüzünden patlak veren ve Şeyh Said’ten PKK’ya kadar uzanan bir dizi ayrılıkçı terörist ayaklanmanın sonucudur (Işıklı, 2005: 162).

Ulusalçılara göre etnik milliyetçiliğin yerini yurt milliyetçiliği almalıdır. Ulusalçı aydınlardan Atilla İlhan, Müdafaa-i Hukuk milliyetçiliğinin antiemperyalist bir yurt milliyetçiliği olduğunu, Cumhuriyet'in ilk nesillerinin bunun dar bir ırkçılığa değil derin bir yurt ve tarih bilincine oturduğunu bildiklerini ifade etmiştir (İlhan, 1986: 182). Bu bağlamda ulusalçıların, mikro milliyetçiliklere şiddetle karşı çıkan; ancak etnik kökenine bakılmaksızın her vatandaşı Cumhuriyetin kurucu felsefesi çerçevesinde bir araya getirerek “modern ulus” haline getirmeye çalışan bir yaklaşım ortaya koyduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla ulusalçılığın en azından söylem bazında ırklar arasında ayrıma gitmediği; amacının anayasal çerçevede bir yurt milliyetçiliği yaratmak olduğunu söylemek mümkündür. Bu perspektifin de Fransız tipi sivil milliyetçilikle uyumlu olduğu iddia edilebilir.

Sonuç

Literatürde milliyetçilikleri sınıflandırmak için kullanılan etnik ve sivil ayrımı, herhangi bir milliyetçi akımı analiz etme noktasında yetersiz kalabilir. Nitekim etno-sembolcü yaklaşımın en önemli temsilcilerinden Anthony D. Smith, bütün milliyetçiliklerin farklı derecelerde hem sivil hem de etnik unsurları içerdiğini, bazı dönemlerde sivil milliyetçiliğin ön plana çıktığını, bazı dönemlerde ise etnik milliyetçiliğin kendisini daha baskın bir biçimde gösterebildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Smith'e göre herhangi bir milliyetçilik, yalnızca etnik ya da sivil olarak tasniflenemez. Bununla birlikte konuyla ilgili çalışmış önde gelen birçok akademisyen milliyetçiliği sivil ve etnik olarak ayrıma tabi tutmanın tutarlı olmadığını savunmuştur. Bu bağlamda her milliyetçilik özünde kültürel unsurlar içerdiği için yalnızca gönüllülük esasına ve siyasi prensiplere dayanan bir sivil milliyetçilik bulmak mümkün değildir (Nielsen, 1999; Kymlicka, 1999). Dolayısıyla “sivil ve etnik” ayrımının, tıpkı “doğulu ve batılı” ayrımı gibi indirgemeci ve tutarsız olduğu ifade edilebilir.

Ulusalçılık, 1990'larda irtica ve bölücülük, 2000'lerde ise AB süreci ve kısmen bu sürecin bir yansıması olan demokratikleşme / liberalleşme adımlarına karşı hızla tepkisel bir milliyetçilik geliştirmiş, beka kaygısının getirdiği reaksiyoner rotada ulus devlet ve onun sembollerine tutunmuştur. 1990'larda Kürt meselesinin tetiklediği genel milliyetçi reaksiyonu arkasına alan ulusalçılık, “irtica” tartışmalarının yapıldığı bir siyasal ortamda Kemalizm'i milliyetçilik üzerinden “tebliğ etme” fırsatı bulmuştur. 2000'lerde Ak Parti'nin önderliğinde gerçekleştirilen AB'yle entegrasyon süreci ise ulusalçılığın beka kaygısını en tepe noktasına ulaştırmış ve yüksek tehdit algılamasının kışkırttığı fanatik bir milliyetçiliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte ulusalçı perspektifin, ülke sınırları dışında yaşayan “soydaşlar” üzerinden herhangi bir siyasal projeksiyon geliştirmediği, Misak-ı Milli sınırlarından mühlhem toprağa bağlı sivil / teritoryal bir milliyetçiliği savunduğu ve ulus devlet ontolojisinin bir gereği olarak tıpkı Fransız milliyetçiliğine benzer şekilde etnisite ayrımı yapmaksızın ortak kimlik etrafında “kenetlenen” bir vatandaş tipi ön gördüğü söylenebilir. Bu bağlamda yükselen irtica, bölücülük ve küreselleşme korkusunun özellikle kendini Atatürkçülükle tanımlayan orta sınıfları zaman zaman etnik imalarla dolu tepkisel bir milliyetçiliğe savurduğu iddia edilebilir. Ancak bununla birlikte yayılcılık ve etnik mitoslardan daha çok çağdaş değerlerin taşıyıcısı olduğuna inanılan Cumhuriyet'in yarattığı yeni ulusun fertleri olmak bağlamında kapsayıcı bir sivil milliyetçilik yaklaşımının da ulusalçılığa içkin olduğu söylenebilir. Özellikle Kemalizm'i yaşam tarzından ziyade siyasal bir tasavvur olarak gören ulusalçı aydınlar, çağdaş değerlerle kurulan Cumhuriyet'in ön gördüğü ulusa, “ortak değerleri” kabul etmiş tüm fertleri dahil etme eğilimindedir. Bu bağlamda ulusalçı perspektife göre esas olan emperyalizmin yönlendirdiği mikro milliyetçiliğe karşı çıkmak ve tam manasıyla kaynaşmış bir ulus olabilmektir. Sonuç olarak birçok milliyetçi akım gibi ulusalçılığın da bünyesinde hem sivil hem de etnik milliyetçiliğe dair unsurlar taşıdığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akşin, Sina, (2005), “Ulusal Cepheyi Kurmanın Sırası Gelmiştir”, **Bir Millet Uyanıyor: 1**, (Editör: Atilla İlhan), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 63-68.
- Arat, Necla, (2005), “Kadınlar Uyanıyor mu ?”, **Bir Millet Uyanıyor: 1**, (Editör: Atilla İlhan), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 71-88.
- Arslan, Tunca (9 Temmuz 2009), “Çin’deki Olaylarda Bardağı Abdullah Gül mü Taşırdı?”, <https://odatv4.com/cindeki-olaylarda-bardagi-abdullah-gul-mu-tasirdi-0907091200.html>
- Atatürk, Mustafa Kemal, (1978). **Nutuk**, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Bora, Taml, (2013), **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Brubaker, Rogers, (1999), “The Manichean Myth: Rethinking the Distinction Between Civic and Ethnic Nationalism” **Nation and National Identity: The European Experience in Perspective** (Editör: Hanspeter Kriesi v.d.), Ruegger, Zurich, s.55-71.
- CHF Nizamnamesi ve Programı** (1931), TBMM Matbaası, Ankara.
- Çeçen, Anıl, (2013), **Ulusal Sol**, Tanyeri Kitap, Ankara.
- Çınar, Menderes, (2015), **Vesayetçi Demokrasiden “Milli” Demokrasiye**, Birikim Kitapları, İstanbul.
- Çulhaoğlu, Gökçe Fırat, (29 Ağustos 2005), “**Türkoğlu, Tüklüğünü korusun**”, Türk Solu Dergisi, Sayı. 89.
- Dieckhoff, Alain, (2010), “Siyasal Milliyetçiliğe Karşı Kültürel Milliyetçilik mi?”, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar**, (Editörler: Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot), (Çev. Devrim Çetinkasap), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 83-102.
- Ersanlı, Büşra. (2017), Bir Aidiyet Fermanı: “Türk Tarih Tezi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik**, (Editör: T. Bora), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 800-810.
- Güler, Birgül Ayman, (2015), **Ulusalçılık ve Karşıtları**, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Gürpınar, Doğan, (2011), **Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri**, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Gürpınar, Doğan, (2013), “The Reinvention of Kemalism: Between Elitism, Anti-Elitism and Anti-Intellectualism”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 49, No. 3, s. 454-476.
- Hürriyet, (14 Nisan 2007), **Rejim Büyük Tehlike Altında**.
- Hürriyet, (21 Nisan 2005), **Ne İslâm Devleti, Ne de İslâm Ülkesiyiz**.
- Ignatieff, Michael, (1993), **Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism**, Farrar. Straus, Giroux, New York.
- İşıklı, Alparslan, (2005) “AB ve GOP Kısılacında Türkiye”, **Bir Millet Uyanıyor: 1**, (Editör: Atilla İlhan), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 143-165.
- İlhan, Atilla, (15 Ekim 2003), **Kemalist Başka, Atatürkçü Başka !**, Cumhuriyet.
- İlhan, Atilla, (1986) **Ulusal Kültür Savaşı**, Özgür Yayınevi, İstanbul.
- İlhan, Atilla, (1997), **Hangi Küreselleşme ?**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- İlhan, Atilla, (2 Şubat 2004), **Gündemdeki Totaliterlik !**, Cumhuriyet.
- İnan, Afet, (1969), **Vatandaş için Medeni Bilgiler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İnan, Afet, (1988), **Medenî Bilgiler ve M. Kemâl Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İnsel, Ahmet, (2015), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm**, (Editör: Ahmet İnsel) İletişim Yayınları, İstanbul, s. 17-27.

Kabakcı, Gökçe Zeybek, (2011), "Neo-Kemalist Bir Hareket: Cumhuriyet Mitingleri", Selçuk İletişim, Cilt. 7, Sayı. 1, s. 96-112.

Kahraman, Hasan Bülent, (30 Mayıs 2012), **Hangi Kemalizm Bitmeli?**, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kahraman/2012/05/30/hangi-kemalizm-bitmeli>

Kern, Harm (2014), "Civic and Ethnic Nationalism: A critical reassessment of theories and typologies", **Seminar paper for the course Human Rights: Minority Protection and Conflict Management**, Karl-Franzens University Graz, October 7.

Kohn, Hans, (1944), **The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background**, Mcmillan Company, New York.

Kymlicka, Will, (1999). "Misunderstanding Nationalism", **Theorizing Nationalism** (Editör: Ronald Beiner), State University of New York Press, Albany, s. 131-140.

Landau, Jacob, (1981), **Pan Turkism: A Study of Turkish Irredentism**, C Hurst & Co Publishers, London.

Manisalı, Erol, (2005) "Türkiye'nin İçine Düştüğü Çelişki Nedir?", **Bir Millet Uyanıyor: 1**, (Editör: Atilla İlhan), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 201-207.

Nielsen, Kai, (1999), Cultural Nationalism neither Ethnic nor Civic, **Theorizing Nationalism** (Editör: Ronald Beiner), State University of New York Press, Albany, s. 119-130.

Oran, Baskın, (1999), **Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Özdoğan, Günay Göksu, (2015), "**Turan**" dan "**Bozkurt**"a: Tek Parti Döneminde **Türkçülük (1931-1946)**, (Çeviren: İsmail Kaplan), İletişim Yayınları, İstanbul.

Özipek, Bekir Berat, (2014), "28 Şubat ve İslâmcılar", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslâmcılık**, (Editör: Yasin Aktay), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 640-651.

Perinçek, Doğu, (9 Şubat 2018), "**ABD Gülümlü Milliyetçilik Birdenbire Neden Fitillendi?**" <https://www.aydinlik.com.tr/abd-gudumlu-milliyetcilik-birdenbire-nicin-fitillendi-dogu-perincek-kose-yazilari-subat-2018>

Radikal, (11 Mayıs 2005), **Danıştay AKP'ye Fena Çıkıştı.**

Reyhan, Hakan, (2012), **Atilla İlhan'ın Siyasal Düşüncesi: Türkiye'de Ulusalçılığın Kökenleri**, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Sabah, (23 Haziran 2020), **FETÖ'nün Sol Ayağına Tahliye!** <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/06/23/feonun-sol-ayagina-tahliye>

Savaş, Vural, (2014), **Ulusalçı mı Milliyetçi mi olmalıyız ?**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Shulman, Stephen, (2002), "Challenging the Civic / Ethnic and West/East Dichotomies in the Study of Nationalism", **Comparative Political Studies**, Vol. 35, No. 5, s. 554-585.

Smith, Anthony David, (2016), **Milli Kimlik**, (Çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul.

Solak, Mustafa, (2017), **Laikliği Doğru Anlamak**, Kaynak Yayınları, Ankara.

Şendeniz, Özlem, (2014), “Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları: Güneş Türk Dil Teorisi’nin Türk Basınında Yansımaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl 10, sayı 20, s. 307-326.

White, Jenny, (2013), **Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler**, (Çev. Fuat Güllüpmar ve Coşkun Taştan), İletişim Yayınları, İstanbul.

Yack, Bernard, (1999). “The Myth of the Civic Nation”, **Theorizing Nationalism** (Editör: Ronald Beiner), State University of New York Press, Albany, s. 103-118.

Yeni Şafak, (21 Aralık 2008) <https://www.yenisafak.com/politika/eline-metre-alip-kafatasi-olc-bari!-157546>